

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ СУДДІ БЕЗСТРОКОВО СУДДІВ, ПРИЗНАЧЕНИХ СТРОКОМ НА П'ЯТЬ РОКІВ, У КОНТЕКСТІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Борденюк Василь Іванович,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Стаття присвячена дослідженню проблем вдосконалення чинного законодавства України, що визначає порядок призначення на посаду судді безстроково, суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який вони були призначені до дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII, в контексті подолання кадрової кризи у судовій системі, що виникла в результаті судової реформи. Актуальність постановки даної проблеми зумовлена передусім наявністю у судах України надзвичайно великої кількості вакантних посад суддів, у результаті чого існуюча ситуація у сфері формування суддівського корпусу кваліфікується як катастрофічна. Акцентовано, що однією з головних причин такого становища є те, що в Україні впродовж тривалого часу не функціонували Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада правосуддя, що призвело до призупинення процесу формування суддівського корпусу.

У статті обґрунтовується, що одним із напрямів подолання кризової ситуації у сфері кадрового забезпечення судової системи може бути призначення на посади суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який вони були призначені до дня набрання чинності Законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Конституційну основу для вирішення цього питання містить положення Конституції України, згідно з яким такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом. Проте Закон «Про судоустрій і статус суддів» призначення таких суддів на посаду судді безстроково пов'язує з попереднім оцінюванням їх на відповідність займаній посаді за доволі невизначеними критеріями компетентності, професійної етики або добросовісності, що значною мірою стримує процес формування суддівського корпусу та створює істотні загрози принципу незалежності суддів. В статті констатується, що такі підходи до вирішення питання призначення таких суддів на посади суддів безстроково не узгоджується з відповідними положеннями Конституції України, принципом юридичної визначеності як вимоги верховенства права, складовим елементом якого принцип правомірних (легітимних) очікувань. В статті пропонується внести зміни до законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя», згідно з якими судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, призначаються Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя на посаду судді до суду, до якого вони були призначені (переведені) на день закінчення повноважень, а також обґрунтовується необхідність внесення таких змін.

Ключові слова: Конституція України, принцип незалежності суддів, принцип верховенства права, правосуддя, кваліфікаційне оцінювання суддів, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Bordeniuk Vasyl. Some issues of improving the legislation, which determines the procedure for the appointment of judges appointed for a period of five years, in the context of the rule of law

The article is dedicated to the research of the problems of improving the current legislation of Ukraine, which determines the procedure of appointing as judge for an indefinite period

of time judges whose powers were terminated due to the end of the five-year term for which they were appointed, before the date of entry into force of the laws of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice)" from 02.06.2016 № 1401-VIII in the context of overcoming the personnel crisis in the judicial system caused by the judicial reform. The relevance of the problem is argued by an extremely large number of vacant judge positions in the Ukrainian courts, due to which the situation in the field of formation of the judicial corps is qualified as catastrophic. It is emphasized that one of the main reasons of this situation is that the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and the High Council of Justice did not function in Ukraine for a long time, which led to the suspension of the process of forming the judicial corps process.

The article substantiates that one of the directions for overcoming the crisis situation in the field of personnel support of the judicial system can be the appointment to the positions of judges whose powers have been terminated due to the end of the five-year term for which they were appointed before the day of entry into force of the Law of Ukraine "On introducing amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice)". The constitutional basis for solving this issue is provided by the provisions of the Constitution of Ukraine, according to which such judges can be appointed to the position in the manner determined by law. However, the Law "On the Judiciary and the Status of Judges" indefinitely links the appointment of such judges to the position of judge with a preliminary assessment of their suitability for the position held according to rather vague criteria of competence, professional ethics or integrity, which significantly restrains the process of forming the judicial corps and creates significant threats the principle of independence of judges. The article states that such approaches to solving the issue of appointing such judges to the positions of judges indefinitely are not consistent with the relevant provisions of the Constitution of Ukraine, the principle of legal certainty as a requirement of the rule of law, a constituent element of which is the principle of legitimate (legitimate) expectations. The article proposes to introduce changes to the laws of Ukraine "On the judiciary and the status of judges" and "On the High Council of Justice", according to which judges whose powers have ceased due to the expiration of the term for which they were appointed and are appointed by the President of Ukraine upon application of the High Council of Justice for the position of a judge in the court to which they were appointed (transferred) on the day of the end of their mandate. The need to make such changes is also substantiated.

Key words: the Constitution of Ukraine, the principle of independence of judges, the principle of the rule of law, justice, qualification evaluation of judges, the Supreme Council of Justice, the Supreme Qualification Commission of Judges of Ukraine.

У сучасних умовах одним із пріоритетних завдань чергової судової реформи в Україні, правовою основою якої стали закони України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 р. (далі – Закон № 1401-VIII) [1], «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (далі – Закон № 1402-VIII) [2] та «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII (далі – Закон № 1798-VIII) [3], є завершення формування високопрофесійного суддівського корпусу на основі дотримання гарантованого Конституцією і законами України принципу незалежності суддів.

Актуальність постановки даної проблеми зумовлена передусім наявністю у судах України надзвичайно великої кількості вакантних посад суддів, у результаті чого існуюча ситуація у сфері формування суддівського корпусу кваліфікується як катастрофічна [4; 5].

Це відображається в тому, що станом на 13 травня 2024 року в місцевих судах із 5035 штатних посад суддів вакантними є 1427 посад, в апеляційних судах із 1357 посад – 700 посад, у вищих спеціалізованих судах із 93 посад – 55 посад, у Верховному Суді з 196 посад – 39 посад [6]. Унаслідок цього в судах України вакантними є 2221 посади, що становить понад 33 відсотки від загальної кількості штатних суддівських посад. Через дефіцит суддів в Україні не працює 160 судів. При цьому найгірша ситуація склалася в системі апеляційних судів, де вакантними є більша половина суддівських посад. Це в той час, коли, за даними заступника голови Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) Д. Лук'янова, із 4966 суддів близько 800 суддів не мають повноважень [7]. Проблема ускладнюється також і тим, що звільнення суддів відбувається значно швидшими темпами, ніж їх

призначення, в результаті чого «кількість справ росте, а штат – зменшується» [8]. Приміром, за даними ВРП, за 2023 рік було звільнено 325 суддів, а за січень-березень 2024 року – 81 суддю [9]. При цьому протягом січня-квітня 2024 року ВРП ухвалила рішення про внесення Президентом України подання про призначення на посади лише 171 судді до місцевих судів, а призначено Президентом України з початку 2024 року 114 суддів [10].

Оцінюючи перспективи формування суддівського корпусу, заступник Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ) Р. Сидорович, констатуючи відсутність «черги на суддівські посади», вважає, що за оптимістичними прогнозами призначення перших суддів в апеляційні суди загальної юрисдикції «можуть відбутися у другому кварталі 2025 року», а в суди «адміністративної і господарської юрисдикції ... не швидше 2026 року». При цьому новий добір суддів у місцеві суди ВККСУ планує розпочати лише наприкінці 2024 року з тим, щоб не зіткнутися з існуючою нині ситуацією, за якої «вакансії є, конкурс є, а бажаючих нема» [11]. Кадровий дефіцит у судовій системі призводить до непомірного навантаження на діючих суддів, до затягування розгляду судових справ та ускладнення доступу громадян до правосуддя.

Однією з головних причин кризової ситуації у сфері кадрового забезпечення судової влади є те, що в Україні впродовж тривалого часу не функціонували Вища рада правосуддя та ВККСУ, що призвело до зупинення процесу формування суддівського корпусу. Крім того, до числа чинників, що стримують процеси заповнення вакантних посад у судах, слід також віднести: 1) надмірно ускладнені процедури добору кандидатів на посади суддів та оцінювання суддів на відповідність займаній посаді, внаслідок чого від початку процедури кваліфікаційного оцінювання до набуття повноважень суддею із здійснення правосуддя приходиться досить тривалий час, що не дозволяє швидко заповнювати вакантні суддівські посади; 2) наявність у законодавстві України, що визначає порядок добору кандидатів по посади суддів та кваліфікаційного оцінювання суддів, численних юридичних норм,

які, нашу думку, не повною мірою узгоджуються з відповідними положеннями Конституції України та міжнародно-правових актів, в яких визначаються стандарти незалежності суддів, а також із принципом верховенства права, зафіксованого в статті 8 Конституції України, що призводить до оскарження в адміністративних судах відповідних рішень ВККСУ та Вищої ради правосуддя.

Вирішення проблеми подолання кадрової кризи в судовій системі зумовлює об'єктивну потребу у внесенні відповідних змін до законодавства України, спрямованих на спрощення процедур добору кандидатів на посади суддів та оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. Зокрема, на необхідність внесення таких законодавчих змін одностайно наголошувалось у виступах учасників круглого столу «Правосуддя майбутнього: судова мережа та доступ до правосуддя» (2 лютого 2024 року), який був організований виданням «Юридична практика» за підтримки Верховного Суду, Вищої ради правосуддя та Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України.

Одним із шляхів розв'язання проблеми дефіциту кадрів у місцевих судах може бути призначення на посади суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який вони були призначені до дня набрання чинності Законом № 1401-VIII. Про актуальність постановки цієї проблеми свідчить наявність у цих судах 1427 вакантних посад, на які могли б бути призначені такі судді, які мають відповідні знання та досвід здійснення правосуддя, набутий протягом п'ятирічного випробувального терміну.

Конституційну основу для вирішення цього питання на законодавчому рівні містить підпункт 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, в якому визначено, що «такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом». Проте це питання поки що не дістало оптимального вирішення в чинному законодавстві України, що визначає порядок їх призначення на посаду судді, як того вимагає Конституція України.

Проблеми вдосконалення процедур добору кандидатів на посади суддів та оцінювання суддів на відповідність займаній посаді в тому чи іншому аспекті перебували в колі наукових інтересів Т. В. Галайденко, С. Глущенко, І.Л. Желтобрюх, О. В. Карпушової, М.І. Козюбри, С.О. Кравченка, О.О. Кравця, І.Є. Марочкина, О.І. Миколенка, М.С. Орлів, І. В. Петренка, В. О. Рядінської, В.М. Суценка, Л.В. Трофімової, В.І. Шишкіна, Н.Г. Шукліної та багатьох інших учених, експертів і практиків. Проте, як свідчить огляд наукових праць із відповідної тематики, питання призначення на посаду судді суддів, призначених строком на п'ять років, залишилися поза межами відповідних наукових досліджень.

Виходячи із викладеного вище, метою цієї статті є теоретичне обґрунтування на основі аналізу положень Конституції України та відповідних міжнародно-правових документів, в яких визначаються стандарти незалежності та незмінюваності суддів, практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України, що визначає порядок призначення на посаду судді суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який вони були призначені до дня набрання чинності Законом № 1401-III.

В Україні інститут випробувального терміну для новопризначених суддів, основне призначення якого полягало в тому, щоб переконатися, чи може такий суддя ефективно здійснювати правосуддя, перед тим, як він буде призначений на посаду судді безстроково, був запроваджений Законом України «Про статус суддів» від 15.12.1992 р. № 2862-XII, в якому було визначено, що «судді, які вперше пройшли конкурсний відбір, обираються на п'ять років» (стаття 9) [12].

В Конституції України (в редакції від 28.06.1996 р.) існування відповідного інституту було передбачено у статті 128, згідно з якою перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснювалося Президентом України. Після закінчення п'ятирічного строку такі судді обиралися Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом (частина перша), що створювало передумови для впливу на суддів

з боку органів, уповноважених призначати (обирати) їх на посади безстроково. Тому запровадження випробувального терміну неодноразово критикувала Венеціанська комісія, на думку якої, «встановлення випробувальних термінів може підірвати незалежність суддів, оскільки вони можуть відчувати тиск щодо вирішення справ тим чи іншим чином». У зв'язку з чим вона рекомендувала з метою вирішення цієї проблем «внести зміни до статті 126 Конституції» (пункт 26) [13].

Спробу реалізувати зазначену рекомендацію Венеціанської комісії було вперше здійснено в проєкті Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» від 04.07.2013 р. № 2522а [14], який був попередньо схвалений Верховною Радою України 10 жовтня 2013 року. Зокрема, в статті 128 цього законопроекту пропонувалось визначити, що «призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції здійснюється безстроково Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції». При цьому в пункті 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» було, зокрема, передбачено, що з дня набрання чинності цим Законом судді судів загальної юрисдикції, призначені на посади суддів вперше, «набувають статусу суддів, призначених безстроково». Проте цей Закон не був прийнятий на наступній черговій сесії Верховної Ради України, як того вимагала стаття 155 Основного Закону України, в результаті чого він набув історично-правового характеру.

Практика встановлення випробувального терміну для новопризначених суддів була припинена Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII, норми якого після набрання ним чинності стали нормами Конституції України. В ньому, зокрема було передбачено, що: суддя обіймає посаду безстроково (частина п'ята статті 126); призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом; призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом (частини перша, друга статті 128).

У такий спосіб Законом № 1401-VIII був запроваджений загальноєвропейський принцип незмінюваності всіх суддів, за змістом якого вони повинні мати «гарантований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію чи завершення строку повноважень там, де це встановлено» [15]. При цьому в підпункті 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України було передбачено, що з дня набрання чинності цим Законом «повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено. Такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом».

Натомість у Законі № 1402-VIII порядок призначення таких суддів практично не був визначений. Так, у пункті 17 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону було лише передбачено, що судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, «можуть бути призначені на посаду судді за результатами **конкурсу** (виділено – нами), що проводиться в порядку, встановленому цим Законом». При цьому порядок проведення такого конкурсу також не був визначений. Таким чином цитоване вище положення не повною мірою узгоджувалося з підпунктом 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, який не пов'язує призначення таких суддів на посаду судді з проведенням відповідного конкурсу.

Відсутність законодавчого визначення порядку призначення таких суддів на посаду судді зумовлена багато в чому тим, що Закон № 1401-VIII був поспіхом прийнятий із порушеннями вимог Регламенту Верховної Ради України. Зокрема, це відображається хоча б у тому, що відповідний законопроект був зареєстрований 30 травня 2016 р., а прийнятий за основу та в цілому як Закон 2 червня 2016 р. одночасно із Законом № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)».

Питання про конституційність пункту 17 в єдиному контексті з багатьма іншими пунктами розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII

порушувалось у відповідному конституційному поданні Верховного Суду України до Конституційного Суду України [16]. Втім за результатами розгляду цього подання орган конституційної юрисдикції дійшов висновку, що вказане положення не суперечить Конституції України, оскільки, на його думку, «участь таких суддів у цьому конкурсі на загальних засадах узгоджується з вимогами частини першої статті 8, частин першої, п'ятої шостої статті 126, частин другої статті 128 Основного Закону України» (пункт 9 мотивувальної частини) [17]. Хоча результати системного аналізу тих самих статей Основного Закону України, які згадуються у цьому рішенні Конституційного Суду, свідчать про наявність достатньо обґрунтованих підстав для визнання положення пункту 17 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII таким, що не відповідає Конституції України. Такий висновок впливає із системного аналізу, зокрема частини другої статті 128 Конституції України, яка містить загальну норму, згідно з якою «призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом», та підпункту 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення», який містить спеціальну норму, що встановила виняток, згідно з яким судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, «можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом», тобто без проведення відповідного конкурсу. Тому посилення Конституційного Суду на частину другу статті 128 Конституції України в обґрунтування конституційності пункту 17 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII виглядає, щонайменше, некоректним.

Відсутність у підпункті 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України вимоги щодо необхідності проведення відповідного конкурсу зумовлена тим, що такі судді вже проходили конкурс при призначенні на посаду судді вперше за процедурою, яка була визначена Законом «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI [18] (далі – Закон № 2453-VI) й яка практично не відрізнялася від процедури, запрова-

дженої Законом № 1402-VIII. При цьому ні в Конституції (в редакції, яка діяла до набрання чинності Законом № 1401-VIII), ні в Законі № 2453-VI не було передбачено проведення повторного конкурсу для їх обрання Верховною Радою України на посади суддів безстроково. Суд також не врахував, що за змістом відповідних положень Закону № 1402-VIII (статті 70, 79, 81) оголошення і проведення конкурсу може здійснюватися з метою заміщення лише вакантних посад, тоді як посади суддів, повноваження яких припинилися, не є вакантними.

Відповідно до пунктів 17 та 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII (в редакції Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» від 09.12.2023 р. № 3511-IX [19] (далі – Закон № 3511-IX) призначення суддів, повноваження яких припинилися, на посаду судді пов'язується з результатами їх оцінювання на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності. Зокрема, в пункті 17 передбачено, що судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, призначаються на посаду судді «за умови підтвердження відповідності займаній посаді відповідно до пункту 20 цього розділу». Згідно з цим пунктом відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років, має оцінюватися колегіями Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади за рішенням Вищої ради правосуддя на підставі подання відповідної колегії або пленарного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

У той же час, за результатами системного аналізу положень підпунктів 2, 3 та 4 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, доводиться констатувати, що призначення суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку

із закінченням п'ятирічного строку, не обов'язково повинно пов'язуватися з результатами їх оцінювання на відповідність займаній посаді, як це передбачено в новій редакції пункту 17 розділу XII «Перехідні положення» Закону № 1402-VIII. Адже функціональне призначення вказаного вище перехідного положення Основного Закону полягає у вирішенні питання, що стосується визначення порядку оцінювання на відповідність займаній посаді суддів, обраних безстроково, а також суддів, які були призначені строком на п'ять років до набрання чинності Законом № 1401-VIII й які продовжували здійснювати повноваження після набрання чинності Законом № 1401-VIII до закінчення п'ятирічного строку. Іншими словами, згідно із вимогами зазначеного вище перехідного положення оцінюванню на відповідність займаній посаді повинні підлягати судді, які продовжують здійснювати свої повноваження. У зв'язку з чим є підстави вважати, що призначення суддів, повноваження яких припинилися, на посаду судді безстроково може передувати їх оцінюванню на відповідність займаній посадам за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності, що сприятиме мінімізації кадрового дефіциту в місцевих судах, зменшенню навантаження на діючих суддів та позитивно вплине на доступ фізичних та юридичних осіб до правосуддя.

Враховуючи викладене вище, доводиться констатувати, що порядок призначення на посаду судді суддів, повноваження яких припинилися, залишився невизначеним, що слід розцінювати як законодавче упущення (*legislative omission*), під яким слід розуміти невиконання або неналежне виконання органом законодавчої влади приписів Конституції України, які передбачають необхідність врегулювання суспільних відносин шляхом прийняття відповідних законів [20]. Конституційний Суд України наявність законодавчого упущення, яке «вказує на невиконання державою позитивних обов'язків з унормування в законі певного сегмента ... відносин», кваліфікує як порушення Конституції України (пункт 5.7 мотивувальної частини Рішення КСУ від 23.12.2022 р. № 3-р/2022) [21].

У контексті порушеної проблеми законодавче упущення полягає в невиконанні органом законодавчої влади припису відповідного перехідного положення Конституції України щодо визначення в законі порядку призначення на посаду судді суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено. Відсутність вказаного закону значною мірою ускладнює, з одного боку, реалізацію такими суддями гарантованого Конституцією України права на продовження суддівської кар'єри, а з другого – процес укомплектування складу місцевих судів, до яких вони були призначені або переведені на день припинення повноважень.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у внесенні змін до чинного законодавства України, спрямованих на вдосконалення існуючого порядку призначення таких суддів на посаду судді безстроково з урахуванням вимог частини першої статті 8, частин першої, другої статті 128, підпункту 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та відповідних міжнародних стандартів у сфері судочинства щодо незалежності та незмінюваності суддів. Зокрема, абзац другий пункту 17 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII доцільно викласти у новій редакції, за змістом якої судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, призначаються Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя на посаду судді до суду, до якого вони були призначені (переведені) на день припинення їх повноважень за умови дотримання ними вимог щодо несумісності, визначених у статті 127 Конституції України та статті 54 Закону № 1402-VIII. Крім того, з метою виконання вимог підпункту 4 пункту 16¹ Перехідних положень Конституції вказаний вище пункт 17 слід доповнити абзацом третім, згідно яким відповідність займаній посаді суддів, зазначених в абзаці другому цього пункту повинна оцінюватися відповідно до пункту 20 цього розділу. У такий спосіб будуть створені правові передумови, з одного боку, для часткового вирішення кадрової проблеми у судовій системі, а з другого – для

продовження оцінювання таких суддів на відповідність займаній посаді, хоча таке оцінювання також виглядає проблемним з точки зору верховенства права та дотримання міжнародних стандартів щодо незалежності та незмінюваності суддів.

Доцільність внесення таких змін до законодавства України щодо удосконалення процедури призначення таких суддів на посаду судді безстроково зумовлена багатьма чинниками, серед яких на одному з перших місць – забезпечення практичної реалізації принципу безперервного здійснення правосуддя. Цей принцип є складовою загального конституційного принципу інституційної безперервності здійснення державної влади. За його змістом органи державної влади, існування яких передбачено Конституцією України, продовжують функціонувати, тобто здійснювати свої повноваження незалежно від внесення до неї змін, за винятком випадків, коли цими змінами, як зазначено в рішенні Конституційного Суду від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 «не передбачено істотну (докорінну) зміну їх конституційного статусу, у тому числі їх ліквідацію» (пункт 5 мотивувальної частини) [17].

Виходячи з вимог принципу безперервного здійснення правосуддя, доводиться констатувати, що відповідно до підпункту 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, повинні були б призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом, зразу ж після закінчення строку, на який вони були призначені. Однак у Законі № 1402-VIII призначення таких суддів на посаду судді, всупереч вимогам цього принципу, спочатку пов'язувалося з результатами проведення відповідного конкурсу, а пізніше – з результатами їх оцінювання на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності. В результаті цього процес їх призначення на посаду судді безстроково затягнувся на роки, що створює істотні загрози принципу безперервного здійснення правосуддя.

Принагідно треба зазначити, що випробування використовується при призначенні на посаду не тільки суддів, а й на

державних службовців та інших категорій працівників. За загальним правилом, якщо строк випробування закінчився, а працівник продовжує працювати, то він вважається таким, що витримав випробування, що може слугувати своєрідною методологічною основою для пошуку шляхів удосконалення порядку призначення на посаду судді безстроково суддів, призначених уперше. Так, наприклад, М. І. Козюбра, не виключаючи можливості встановлення 2-3 річного випробувального терміну для суддів, призначених вперше, вважає, що «якщо цей термін пройдено успішно, відповідно до чітко визначених законом критеріїв, продовження перебування особи на посаді судді має наступати автоматично без будь-якого обрання чи перепризначення відповідно до встановленої законом процедури» [22, с. 30–63].

Відповідно до Основного Закону України є правовою державою (стаття 1), де «визнається і діє принцип верховенства права (стаття 8). В юридичній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття та змісту верховенства права. За визначенням Конституційного Суду, «верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо» (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004) [23]. Відповідно до пункту 41 Доповіді Венеційської Комісії «Верховенство права», обов'язковими елементами поняття «верховенство права» є: 1) законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення закону в дію; 2) правова визначеність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя у незалежних та неупереджених судах, включаючи перегляд судом адміністративних законів; 5) повага до прав людини; 6) запобігання дискримінації та рівність перед законом [24].

Серед названих елементів верховенства права ключове значення для обґрунтування необхідності внесення відповідних змін до законодавства щодо призначення на посади суддів, повноваження яких при-

пинилися, є принцип юридичної визначеності, зміст якого розкривається у пунктах 44–51 вказаної Доповіді. Зокрема, відповідно до пункту 46 цієї Доповіді «юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними, що виключає зворотню дію юридичних норм «позаяк суб'єкти права повинні знати наслідки своєї поведінки». Крім того, у п. 48 цієї доповіді наголошується й на тому, що «юридична визначеність також означає, що держава загалом повинна дотримуватись взятих на себе певних зобов'язань, виконувати покладені на неї певні функції чи виголошені нею перед людьми певні обіцянки (поняття «законних очікувань»)» [24].

Таке розуміння принципу легітимних очікувань, який є складовою загального принципу юридичної визначеності, викладено також у спеціальному дослідженні Венеційської Комісії «Мірило правовладдя», ухваленому на 106-му пленарному засіданні 11–12 березня 2016 року [25]. Зокрема, в пункті 61 цього дослідження зазначено, що цей принцип «так само виражає ідею, що органи публічної влади повинні не лише додержуватися приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених очікувань. Згідно з доктриною легітимних очікувань – ті, хто чинить добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні відчувати краху надій щодо своїх легітимних очікувань» [25]. На необхідність дотримання принципу правомірних (легітимних) очікувань, який є складовою принципу юридичної визначеності, неодноразово наголошувалось у численних рішеннях Конституційного Суду України [26].

Принцип правомірних (легітимних) очікувань нерозривно пов'язаний із конституційним принципом незворотності дії законів та інших нормативно-правових актів в часі, який зафіксований у статті 58 Конституції України, згідно з якою «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи» [27]. При цьому цей принцип, який складовою (елементом) верховенства права, поширюється також

на Конституцію України, яка в її Преамбулі визначена Основним Законом держави.

Закріплення названого принципу на конституційному рівні є важливим засобом захисту правомірних (легітимних) очікувань будь-якої особи, в тому числі суддів, призначених на посаду судді строком на п'ять років, породжуючи в них упевненість, що їх конституційне право на призначення суддею безстроково не буде скасоване чи обмежене шляхом внесення відповідних змін до Конституції України чи прийняття інших законів.

Передумовами виникнення в них таких очікувань слугували відповідні положення статей 8, 128 Конституції України (в редакції, що діяли до набрання чинності Законом № 1401-VIII) та Закону № 2453-VI (статті 76-81). [18] Відповідно до вказаних положень судді, строк повноважень яких закінчувався, обирались Верховною Радою України на посаду судді безстроково за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. При цьому за загальним правилом таке обрання не пов'язувалося ні з проведенням повторного конкурсу на заміщення посади судді, ні з оцінюванням судді на відповідність займаній посаді. Відповідно до частини третьої статті 78 Закону № 2453-VI ВККСУ здійснювала перевірку лише дотримання кандидатом на посаду судді безстроково вимог щодо несумісності та вимог до кандидатів на посаду судді, визначених у статті 127 Конституції України та статтях 54 і 65 Закону № 2453-VI.

Виходячи з вимог принципу правомірних (легітимних) очікувань, за змістом якого держава повинна забезпечувати дотримання зафіксованих у Конституції і законах України певних зобов'язань (обіцянок), доводиться констатувати, що порядок призначення таких суддів мав би бути визначений безпосередньо в Прикінцевих та перехідних положеннях Закону № 1402-VIII. Такий висновок впливає зі змісту рішення Конституційного Суду від 23 грудня 1997 року № 7-зп, згідно з яким «Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України» (абзац четвертий пункту мотивувальної частини) [28]. Однак Верховна Рада

України, пов'язуючи призначення суддів, повноваження яких припинені, з результатами оцінювання їх на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності не виконала вимогу підпункту 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України щодо визначення законом порядку призначення таких суддів на посаду судді.

Принцип верховенства права поширюється і на Конституцію України, яка також не повинна містити положень, що не узгоджуються з цим принципом. Про це, зокрема, йдеться у Висновку Венеційської Комісії щодо Закону CLXII 2011 року про правовий статус та винагороду суддів та Закону CLXI 2011 року про організацію та адміністрування судів Угорщини від 16-17 березня 2012 року, згідно з яким перехідні положення конституції не повинні використовуватися як спосіб припинення повноважень осіб, обраних чи призначених за раніше чинною конституцією (пункт 111) [29].

Натомість у підпункті 4 пункту 16¹ розділу «Перехідні положення» Конституції України створенні передумови для звільнення суддів, призначених на посаду строком на п'ять років або обраних суддями безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII. Це відображається в тому, що відповідно до вказаного підпункту виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади, що викликає обґрунтовані сумніви щодо відповідності вказаного підпункту принципу верховенства права. Адже у такий спосіб у вказаному підпункті перехідних положень встановлена додаткова підстава для звільнення суддів з посади, яка не передбачена в частині шостій статті 126 Конституції України, що визначає вичерпний перелік підстав звільнення судді з посади. До того ж перехідні положення Конституції України за своєю природою не призначені для визначення підстав звільнення суддів. Такі підстави мають визначатися виключно в її основному тексті, а не в перехідних положеннях.

Крім того, особливо вразливими з точки зору верховенства права є критерії оцінювання суддів на їх відповідність займаній посади, які не відповідають вимогам принципу юридичної визначеності як складового елемента верховенства права. Відповідно до цього принципу юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки, як незмінно наголошувалося у відповідних рішеннях Конституційного Суду «інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» [30; 31; 32].

Саме тому запровадження оцінювання діючих суддів на відповідність займаній посаді, за результатами якого вони можуть бути звільнені з посади, неодноразово піддавалось критиці з боку Венеційської комісії. Зокрема, у Висновку щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя від 26 жовтня 2015 року вона сформулювали позиції, що: звільнення кожного з представників судової влади, призначеного на посаду у відповідний період, не буде належним вирішенням проблем, зазначених владою (пункт 36); звільнення всіх суддів, крім виключних випадків, таких як конституційний дисконтинуїтет, не відповідає європейським стандартам та принципу верховенства права; замінити всіх суддів неможливо без шкоди для безперервності відправлення правосуддя (пункт 37) [33].

При цьому Венеційська комісія, розглядаючи оцінювання всіх діючих суддів як таке, що може «поставити під загрозу незалежність суддів», у Висновку щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту Закону про внесення змін до Конституції щодо посилення незалежності суддів України від 10 грудня 2013 року № 747/2013 сформулювала рекомендації, що: проблеми з кваліфікацією суддів мають вирішуватися шляхом ефективного дисциплінарного провадження в окремих випадках (пункт 48); жодне звільнення не повинно бути можливим, якщо поведінка судді не підпадає під визначення дисциплінарного правопорушення (пункт 55) [34].

Відповідного змісту позиція була сформульована Венеційською комісією також

у Проміжному висновку щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя від 24 липня 2015 року, в якому вона роз'яснила, що «підставами для звільнення можуть бути лише серйозні дисциплінарні проступки». Це обґрунтовується тим, що застосування автоматичного припинення повноважень – це «досить сувора практика, яка викликає питання в рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» (пункт 24) [35].

Одним із основних елементів принципу верховенства права є «запобігання дискримінації та рівність перед законом», у результаті чого оцінювання суддів на відповідність займаній посаді має базуватися на принципі єдності їх конституційно-правового статусу, визначеного у відповідних положеннях Конституції України. Виходячи з аналізу відповідних положень Основного Закону України та юридичних позицій Конституційного Суду з цього питання, зміст цього принципу відображається у встановленні єдиної системи гарантій незалежності суддів незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Така природа конституційно-правового статусу суддів виключає звуження обсягу та змісту гарантій їх незалежності не тільки на законодавчому рівні, а й на конституційному рівні шляхом включення в перехідні положення законів про внесення змін до Конституції приписів, спрямованих на обмеження таких гарантій, встановлених в основній частині Конституції.

Таким чином, є обґрунтовані підстави вважати, що запровадження у підпункті 4 пункту 16¹ розділу «Перехідні положення» Конституції України диференціації суддів залежно від строку їх обрання чи призначення на посаду (до набрання чи після набрання чинності Законом № 1401-VIII) на суддів, які підлягають оцінюванню на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності, та на суддів, які не підлягають такому оцінюванню, не узгоджується з вимогами Конституції України, яка «закріплює однаковий юридичний статус суддів через систему гарантій забезпе-

чення їх незалежності, яка є невід'ємною складовою їхнього статусу» (абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018) [36]. На законодавчому рівні такий підхід дістав відображення в частині другій статті 52 Закону № 1402-VIII, згідно якою «судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді», що виключає можливість звуження змісту та обсягу гарантій незалежності суддів залежно від того, коли вони були призначені чи обрані на посаду чи інших обставин.

Доцільність внесення змін до відповідних законів України щодо спрощення процедури призначення на посаду судді безстроково, суддів повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, зумовлена багатьма іншими чинниками, серед яких варто виділити той факт, що такі судді вже проходили конкурс при призначенні на посаду судді вперше і мають відповідні знання та досвід здійснення правосуддя, набутий протягом випробувального терміну, що об'єктивно має враховуватися під час розробки проекту закону про внесення змін до законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя».

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що закріплення в Конституції України принципу незмінюваності всіх суддів обумовлює об'єктивну потребу визначенні чіткого порядку призначення на посаду судді безстроково суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, на який вони були призначені до дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII.

Конституційну основу для вирішення цього питання на законодавчому рівні містить підпункт 2 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, в якому визначено, що «такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом». Проте це питання не дістало оптимального вирішення на законодавчому рівні відповідно до вимог Конституції

України, що слід розцінювати як законодавче упуцнення (*legislative omission*). Адже відповідно до пунктів 17 та 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII судді, повноваження яких припинилися, призначаються на посаду судді за умови підтвердження відповідності займаній посаді відповідно до пункту 20 цього розділу, згідно яким виявлення невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи відмова судді від такого оцінювання є підставою для його звільнення з посади.

Такий підхід до вирішення питань призначення на посаду судді таких суддів не узгоджується з Конституцією України, відповідними міжнародно-правовими документами, в яких визначаються стандарти незалежності та незмінюваності суддів, а також з принципом юридичної визначеності як вимоги верховенства права, складовим елементом якого принцип правомірних (легітимних) очікувань.

У зв'язку з цим виникає необхідність унесенні відповідних змін до законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя», згідно з якими судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, призначаються Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя на посаду судді до суду, до якого вони були призначені (переведені) на день закінчення повноважень.

Доцільність внесення таких змін зумовлена багатьма чинниками, до яких слід віднести необхідність дотримання принципів безперервного здійснення правосуддя, верховенства права, складовими елементами якого, зокрема є правова визначеність, заборона свавілля, повага до прав людини, запобігання дискримінації та рівність перед законом тощо. При цьому слід, очевидно, враховувати те, що судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку, вже проходили конкурс при призначенні на посаду судді вперше і мають відповідні знання та досвід здійснення правосуддя, набутий протягом випробувального терміну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Про Вищу раду правосуддя : Закон від 21.12.2016 р. № 1798-VIII : станом на 9 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-VIII#Text>.
4. У країні катастрофічна нестача суддів – голова ВККС. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3829933-u-kraini-katastroficna-nestaca-suddiv-golova-vkks.html>.
5. Україні катастрофічно бракує суддів – член ВККС. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3796287-ukraini-katastroficno-brakue-suddiv-clen-vkks.html>.
6. Облік посад суддів. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/oblik>.
7. Лук'янов Д. В Україні з майже п'яти тисяч суддів не мають повноважень близько 800 – ВПР. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3778977-v-ukraini-z-majze-pati-tisac-suddiv-ne-maut-povnovazen-blizko-800-vpr.html>.
8. Голова Верховного суду – про роботу судової системи: кількість справ росте, а штат – зменшується. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3824958-golova-verhovnogo-sudu-pro-robotu-sudovoi-sistemi-kilkist-sprav-roste-a-stat-zmensuetza.html>.
9. Усик Г. ВПР внесла 55 подань Президентові України про призначення суддів. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-vnesla-55-podan-prezydentovi-ukrayiny-pro-pryznachennya-suddiv>.
10. З початку 2024 року ВПР ухвалила внести Президентові України подання про призначення 171 судді. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/z-pochatku-2024-roku-vrp-uhvalyla-vnesty-prezydentovi-ukrayiny-podannya-pro-pryznachennya-171>.
11. Руслан Сидорович взяв участь у круглому столі «Правосуддя майбутнього: судова мережа та доступ до правосуддя». *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/ruslan-sydorovych-vzyav-uchast-u-kruglomu-stoli-pravosudnya-maybutnogo-sudova-merezha-ta-dostup>.
12. Про статус суддів : Закон України від 15.12.1992 р. № 2862-XII : станом на 1 січ. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12#Text>.
13. Висновок Венеціанської комісії щодо законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні : від 20.03.2007 р. № 401/2006. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_ad_2007_003_2007_03_20.pdf
14. Проект Закону про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів : Проект Закону України від 04.07.2013 р. № 2522а. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47765.
15. Основні принципи незалежності судових органів : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
16. Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» статті 6, частинам першій і другій статті 8, частині другій статті 19, частинам першій і др : Постанова Верхов. Суду України від 03.10.2016 р. № 19. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/4_4086_1.pdf.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII : Рішення Конституц. Суду України від 18.02.2020 р. № 2-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>.

18. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI : станом на 15 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>.

19. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри : Закон України від 09.12.2023 р. № 3511-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text>.

20. Городовенко В. В. Становлення концепції законодавчого упушення (legislative omission) у практиці Конституційного Суду України в контексті порівняльного правознавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31, № 1. С. 78–102. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/stanovlennya-kontseptsiyi-zakonodavchogo-upushchennya-legislative-omission-u-praktitsi-konstitutsiyynogo-sudu-ukrayini-v-konteksti-porivnyalnogo-pravo-znavstva>.

21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюряка Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) : Рішення Конституц. Суду України від 23.12.2022 р. № 3-р/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-22#Text>.

22. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1/2. С. 30–63.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : Рішення Конституц. Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.

24. Верховенство права : доповідь Венеційської комісії № 512/2009, схвалена на 86-му пленарному засіданні 25- 26 березня 2011 року. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf

25. Мірило правовладдя : Дослідження Венеційської Комісії, ухвалене на 106-му пленарному засіданні 11–12 березня 2016 року. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr).

26. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII : Рішення Конституц. Суду України від 18.06.2020 р. № 5-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20#Text>.

27. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) : Рішення Конституц. Суду України від 23.12.1997 р. № 7-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97#Text>.

29. Opinion on Act CLXII of 2011 on the legal status and remuneration of judges and Act CLXI of 2011 on the organisation and administration of courts of Hungary. Adopted by the Venice Commission at its 90th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2012). URL: [https://www.venice.coe.int/Webforms/Documents/Default.aspx?Pdfile=Cdl-Ad\(2012\)001-E](https://www.venice.coe.int/Webforms/Documents/Default.aspx?Pdfile=Cdl-Ad(2012)001-E).

30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) : Рішення Конституц. Суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.

31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про

адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) : Рішення Конституц. Суду України від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>.

32. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) : Рішення Конституц. Суду України від 11.10.2011 р. № 10-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text>.

33. Щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя, затвердженого Конституційною комісією 4 вересня 2015 року : Висновок № 803/2015. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_ad_2015_027_2018_10_26.pdf.

34. Висновок Венеціанської комісії щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту Закону про внесення змін до Конституції щодо посилення незалежності суддів України (Страсбург, 10 грудня 2013 року, № 747/2013). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_d_2013_034_2013_12_10.pdf.

35. Проміжний висновок щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя CDL-PI(2015)016 (м. Страсбург, 24 липня 2015 року) № 803/2015). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_PI_2015_016_2015_07_24.pdf.

36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» : Рішення Конституц. Суду України від 04.12.2018 р. № 11-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-18#Text>.